

ODZIVI EVROPSKIH MUZEJEV IN GALERIJ NA BEGUNSKO KRIZO

Borut Rovšnik

57

IZVLEČEK

Selitve so ena od konstant človeštva in tega se zavedamo tudi v Sloveniji, ki je bila vedno izjemno prehodna. V veliki meri gre za urbani pojav, zato imajo muzeji v urbanih okoljih ključno vlogo pri ozaveščanju javnosti o zgodovinskih in sodobnih perspektivah priseljske politike in kulture. V prispevku pregledam, kako se nekateri evropski muzeji v svoji aktivistični praksi soočajo z begunsko krizo, kako vzpostavljajo dialog s priseljenci, lokalnimi skupnostmi in obiskovalci ter s tem prispevajo h kulturni integraciji priseljencev in k spremenjenim kulturnim identitetam kraja. Muzeografsko vprašanje, kako postaviti priseljske in begunske tematike v muzej, lahko razširimo z možnostjo, da muzealci inkluzivne metode vpeljejo tudi v begunske centre in samoorganizirane skvate. Temeljni namen tega pisanja je spodbuditi slovensko muzejsko javnost k nadaljevanju diskurza, kako lahko muzeji in galerije pripomoremo k blaženju žgočih priseljskih izzivov.

Ključne besede: muzeji, selitve, priseljevanje, participativnost, vključevanje, solidarnost

ABSTRACT

Migration is one of the constants of humanity, and this is something we have long been aware of in Slovenia, too, given that this has always been a country of transit. Migration is largely an urban phenomenon, which is why museums in urban environments play a key role in raising public awareness of the historical and contemporary perspectives of immigration policy and culture. In this article, I made an overview of how some European museums are addressing the refugee crisis in their activist practices, how they are establishing dialogue with immigrants, local communities, and visitors, thereby contributing to the cultural integration of immigrants and to the changing cultural identities of the place. The museological question of how to place immigrant and refugee themes in museums can be expanded with the possibility that museum professionals can also introduce inclusive methods in refugee centers and self-organised squats. The fundamental purpose of this article is to encourage the Slovene museum community to continue the discourse on how museums and galleries can help alleviate the pressing challenges of immigration.

Keywords: museums, migration, immigration, participation, inclusion, solidarity

Uvod¹

58

Skrb za marginalne skupine obiskovalcev muzeja in v tem tudi za priseljence so bile moja poklicna stalnica v Muzeju in galerijah mesta Ljubljana (MGLM). Ko sem pred desetimi leti zapuščal to ustanovo, je bila ideja, da bi muzej aktivno deloval proti neenakostim, krivicam in okoljskim krizam, spregledana. Danes se spreminja način razmišljanja o vlogah in odgovornostih muzejev kot družbenih ustanov. Muzeji niso zgolj prostori za ohranjanje preteklosti, temveč imajo tudi pomembno vlogo pri oblikovanju družbenih sprememb – vključno z odzivanjem na migracije in begunske krize. So varni prostori za pripovedovanje zgodb priseljencev in beguncev, s čimer prispevajo k večji empatiji, razumevanju in vključevanju v družbo. Najbolj ozavešeni muzealci ne stojijo ob strani in pasivno opazujejo, kaj se v družbi dogaja, ampak se v svoji aktivistični praksi zavzemajo za premagovanje neenakosti in spodbujajo pravičnost (Janes in Sandell 2019). Zaradi vse večjih političnih, vojaških in družbeno-gospodarskih konfliktov ter krize identitet je nevtralnost muzejev nevzdržna in pomeni kvečjemu tiho podporo obstoječim strukturam moči. Zato je bolj angažiran pristop, ki vključuje tudi politične in etične dimenzije, več kot relevanten. V naslednjih vrsticah nameravam opisati, kako novodobne selitve vplivajo na življenje v Evropi in kako se nekateri muzeji in galerije soočajo s tem izzivom. Na ta način želim spodbuditi diskurz o tem, kako lahko kultura in še posebej muzeji in galerije pripomorejo k umirjajnu vse bolj žgočih kulturnih, družbenih in političnih izzivov priseljevanja. Predstavljam primere dobre prakse in se pri tem osredotočam na države Evropske skupnosti, ki se jih je ta, sicer prastari, družbeni in demografski pojav najbolj dotaknil v zadnjih desetih letih.

Kako sem se srečal s priseljevanjem in kako smo temo uvedli v muzej?

Naj takoj na začetku pojasnim, da se je priseljevanje dotaknilo moje najožje družine. Ko se je žena v osemdesetih letih 20. stoletja priselila v Slovenijo, ki je bila takrat del nekdanje Jugoslavije, se je soočila s številnimi upravnimi izzivi, zasliševala jo je notranja uprava, njena neposredna okolica pa je bila vse prej kot prijazna. Ko je v devetdesetih zaradi vojne v Bosni in Hercegovini v Slovenijo pobegnilo več kot 60 000 priseljencev, smo živeli v ljubljanski soseski Fužine, kjer so begunci iz Bosne in Hercegovine našli zatočišče pri svojih sorodnikih. Podvrženi so bili asimilaciji in z njo povezanim težavam pri učenju slovenščine.

Med balkansko vojno smo v Mestnem muzeju Ljubljana vzpostavili stik z azilnim domom v Ljubljani in se dogovorili, da pripravimo poseben program za begunske otroke. Želeli smo jim približati naše kulturne šege ob praznovanju božiča. Integracija, ne asimilacija, je bila cilj projekta *Muzeji povezujemo*, ko je v začetku tega stoletja kolegica Janja Rebolj, vodja programov za odrasle, skupaj s študenti družboslovja in humanistike povabila k sodelovanju najprej manjše verske skupnosti v Sloveniji in potem etnične skupnosti Makedoncev, Bosancev, Srbov in pripadnikov drugih narodov iz nekdanje

¹ Članek je nastal na osnovi predstavitve, ki jo je imel avtor na Mednarodni poletni šoli muzeologije v Kopru, 26. maja 2025, na temo migracij in večkulturalizma (*Migrations and Multiculturalism*).

Jugoslavije. V projektu so se predstavili obiskovalcem muzeja in širši javnosti približali svoje kolektivne identitete z razstavami, kulinaričnimi delavnicami, plesom in druženjem (več v Rebolj 2012). To so bili prvi koraki k izboljšanju dostopnosti muzeja in vključenosti ranljivih skupin, zlasti tistih, kateri pripadniki so zaradi selitev deloma spremenili svoje identitete oziroma jim dodali nove.

Izkušnje drugih slovenskih muzejev s priseljenci in begunci navajam po dostopnih objavah. Verena Perko je leta 2016 pisala o mlačnem odzivu slovenskih muzejev na begunsko krizo (Perko 2016). Slovenski etnografski muzej je že jeseni 2015 v sodelovanju z drugimi ustanovami in nevladno organizacijo Slovenska filantropija organiziral pomoč in tudi zbiranje dokumentarnega gradiva v begunskih centrih Šentilj in Idomeni na severu Grčije, pred grško-makedonsko mejo. Konec leta je odprl inkluzivno štiridelno razstavo *Migracije*, ki je ponudila prostor in glas migrantom in beguncem. Spremljali so jo številni dogodki, vodstva in delavnice za begunce, omogočen jim je bil tudi dostop do računalnikov (Ilaš in Račič 2016). Marca 2016, v času priprave na etnološko razstavo *Afganistan – slovenski pogledi* (2017–2018), posvečeno tudi begunski problematiki, so Ralf Čeplak Mencin, Gregor Ilaš, Jure Rus in avstrijski fotograf Karlheinz Fessel dokumentirali življenje v tedaj največjem begunskem taborišču v Evropi Idomeni s 15 000 ljudmi (Čeplak Mencin in Račič 2016; Račič in Čeplak Mencin 2019).

Nekaj let kasneje so v Muzeju novejšje zgodovine raziskali priseljevanje v Slovenijo z območja drugih jugoslovanskih republik po drugi svetovni vojni pa vse do slovenske osamosvojitve ter ga predstavili na razstavi *Odjuga: Zgodbe o identitetah na prepihu* (2021–2022) (Purg in Brenko 2022). Tematika priseljevanja in begunstva v Sloveniji in slovenskih muzejih bi vsekakor zaslužila poglobljeno raziskavo.

Kako selitve vplivajo na življenje v Evropi?

Selitve se niso začele v dvajsetem stoletju niti niso neznana tema v muzejskih kontekstih. Selitve so stalnica človeštva, povezana s pomembnimi svetovnimi dogodki, kot so revolucije, vojne, gospodarska širitev, izgradnja države, politična preobrazba, konflikti in preganjanja, v zadnjem času pa tudi podnebne spremembe in s tem povezana lakota in revščina. Tega se zavedamo tudi v Sloveniji, ki je bila v preteklosti in je še vedno izjemno tranzitna država.

Združeni narodi opredeljujejo mednarodnega migranta kot osebo, ki prečka mejo in ostane zunaj svoje države vsaj eno leto (ZN Migracije b. d.). Govorimo o začasnih delovnih migrantih (gostujočih delavcih), ki se preselijo za omejeno obdobje, o visoko usposobljenih strokovnjakih, o migrantih brez urejenega statusa (nezakonitih migrantih), o družinskih članih in o beguncih. Izraz migrant se pogosto napačno uporablja tudi za begunce. *Konvencija o statusu beguncev*, ki jo je leta 1951 sprejel Urad Visokega komisariata Združenih narodov za begunce (UNHCR 1951; UNHCR Slovenija 1951), in njen protokol iz leta 1967 veljata za temeljna kamna sodobne zaščite beguncev, utemeljena na načelih nediskriminacije, nekaznovanja in nevračanja ali prisilnega izгона na kraj, kjer lahko pride do ogrožanja njihovega življenja ali svobode. Konvencija nadalje določa pravice in obveznosti beguncev in držav azila, ki so zavezujoče za vse podpisnice. Te vključujejo določbe, ki beguncem zagotavljajo enako obravnavo kot državljanom v smislu

zaščite, svobode veroizpovedi, izobraževanja, zaposlovanja in pravosodja (Skoulikidis 2019: 15–16).

Migranti, vključno z begunci, se vse pogosteje selijo v mestna območja, kjer so zaposlitvene možnosti boljše kot na podeželju. Zaradi revščine živijo v prenatrpanih nastanitvah na ogroženih območjih. Soočajo se s težavami pri dostopu do osnovnih zdravstvenih storitev, izobraževanja in oskrbe. Pogosto se vključijo v neformalno ekonomijo, kjer z velikim številom revnih domačinov tekmujejo za nevarna in slabo plačana delovna mesta. Mesta so še vedno ključne točke za vključevanje migrantov, kar odpira vprašanja državljanstva, nacionalnih identitet in kulturne dediščine. Priča smo naraščajoči feminizaciji selitev, saj ženske predstavljajo več kot polovico mednarodnih migrantov v Evropi in Severni Ameriki (Skoulikidis 2019: 18).

60

Kako selitve vplivajo na gospodarsko rast in družbene spremembe? Vse bolj je očitno, da države Evropske skupnosti brez priseljencev ne morejo vzdrževati sedanje ravni socialne in pokojninske zaščite. Ekonomisti napovedujejo, da bo Evropa do leta 2040 zaradi upadanja rodnosti v najbolj razvitih gospodarstvih potrebovala dodatnih 120 milijonov ljudi. Podnebne spremembe bodo verjetno še povečale notranje selitve in razseljevanje (Skoulikidis 2019: 18).

Obenem pa v Evropi naraščata ksenofobija in odpor do priseljencev. Obstaja strah, da bi priseljenci lahko zmanjšali razpoložljivost delovnih mest za državljane. Nekateri menijo, da nezakonite selitve lahko ogrožajo suverenost in nacionalno identiteto – če državo preplavi veliko število priseljencev, ti lahko ogrožajo demokratične vrednote zahodnih družb (Skoulikidis 2019: 15–19). Danska, ki v svoji zakonodaji predvideva postopno in premišljeno politiko priseljevanja, je na primer v zadnjih letih poostrila nadzor na meji, zaostrila pravila o azilu in otežila postopek za pridobitev državljanstva. Prosilci morajo izkazati znanje danščine na srednješolski ravni in opraviti izpit z vprašanji iz zgodovine in kulture, država pa si dosledno prizadeva za vključitev priseljencev v dansko družbo in s širjenjem obsega pomoči skuša zmanjšati neenakosti (Leonhardt 2025: 41–49).

Kaj lahko storijo muzeji?

Smaro Skoulikidis, ki zadnjih 25 let vodi obsežne humanitarne programe v Grčiji, trdi, da muzeji lahko služijo kot nosilci pozitivnih sprememb pri obravnavanju družbeno-političnih, zgodovinskih in gospodarskih razsežnosti selitev. Lahko postanejo platforma za izobraževanje gostiteljev in migrantov ter spodbujajo vključevanje širše skupnosti v razpravo o politikah, potrebah in rešitvah za selitvene izzive (Skoulikidis 2019: 15–19).

Iskanje zamisli, kako lahko muzeji prispevajo k vključevanju zgodb o selitvah v evropsko kulturno dediščino in postanejo prostori dialoga, izmenjave in razumevanja med različnimi kulturami, je bilo med cilji projekta *MeLa* Evropski muzeji v dobi selitev* (2011–2015), večdisciplinarne raziskave devetih evropskih partnerjev. Nova spoznanja so objavljena v knjižni seriji *MeLa** in na spletni strani (MeLa b. d.). Zaključno poročilo vsebuje 12 priporočil muzejem 21. stoletja (Basso Peressut in Montanari 2011–2015: 19–55). Tukaj se osredotočam na tiste, ki izrecno obravnavajo vprašanja selitev.

Najbolj splošen predlog je, da je v muzejske prakse predstavljanja potrebno vključiti več glasov, tudi opozicijske in antagonistične. Večglasni pristop ima lahko strateško vlogo pri predstavljanju težkih in kontroverznih tem, ki se nanašajo na sodobne raznolikosti in identitete. Opozicijske glasove je nujno treba upoštevati, saj razprave in antagonizmi lahko postanejo del muzejske reprezentacije (nav. delo: 24–25).

Avtorja zagovarjata tezo, da selitev ne bi smeli več obravnavati samo v specializiranih muzejih migracij, temveč kot splošno temo v vseh muzejih (nav. delo: 27). Na sodobnih razstavah je potrebno selitve, umetnost in reprezentacijo postaviti v sveža razmerja. Predlagata razvoj novih oblik umetniških in kuratorskih praks, ki lahko presežejo razliko med globalnim in lokalnim ter odprejo nova vprašanja o tradicionalnih konceptih dediščine, umetniških objektih, arhiviranju in doslej uveljavljenih praksah zbiranja, ohranjanja in interpretacije (nav. delo: 29).

Muzeji naj podprejo preizkušanje inovativnih načinov sodelovanja s širšim občinstvom (nav. delo: 30). Za krepitev odnosov z večkulturnim okoljem naj sprejmejo prožen, odprt in vključujoč pristop k dediščini in identitetam. Dejavnosti naj naslavlajo na kulturno raznoliko občinstvo, namesto ločeno na priseljence in domačine (nav. delo: 34–36). Za učinkovito izboljšanje izobraževalnih praks avtorja predlagata razširitev izobraževalnih strategij in orodij, ki lahko vključujejo »galerijske pogovore, pripovedovanje zgodb, gledališke delavnice, koncerte, filmske projekcije, risanje itd.« (nav. delo: 51).

V dobi selitev ima muzejsko občinstvo vse bolj raznolike potrebe, zato naj jim muzeji bolje prisluhnejo in izpopolnijo znanje o sodobnem občinstvu.

Raziskave je treba opraviti zato, da razumemo, kako se javnost (v vsej svoji raznolikosti) odziva na razstave o občutljivih temah, kot so na primer migracije, in kako povezuje to, kar najde v muzejih, s tem, s čimer se srečuje v novinarskih medijih, političnem diskurzu in družbenih medijih. (Basso Peressut in Montanari 2011–2015: 54)

Nedavne akademske raziskave so sicer sistematizirale teoretični okvir selitev in preučile študije primerov, vendar jim praksa v muzejih ni sledila (Cimoli in Vlachou 2016: 11). Anna Chiara Cimoli in Maria Vlachou sta ocenili, da je potrebno bolj okretno orodje. *Blog Muzeji in selitve* (Muzeji in selitve 2016) se je rodil iz osebne potrebe izvedeti, kako se muzeji odzivajo na množična priseljevanja, pa tudi iz namere znanje in razmislek deliti z zainteresiranimi v muzejskih kontekstih in zunaj njih ter nenazadnje za navdihovanje muzealcev in drugih ljudi (Cimoli in Vlachou 2016: 13). Blog je bil ustvarjen kot platforma, ki združuje trenutna razmišljanja in prakse v zvezi s priseljevanjem in begunsko krizo. Zadnje objave in prispevki so iz leta 2023.

Kako obravnavati selitve v muzejskih kontekstih?

Anna Chiara Cimoli trdi, »da so muzeji izseljenstva konservativni in še vedno precej nezreli glede sodelovanja in vključevanja skupnosti, vendar se lahko veliko naučijo zlasti od etnografskih muzejev in muzejev sodobne umetnosti« (Cimoli 2014: 112, 115). Ustanove, ki se spoprijemajo s sodobnim priseljevanjem, se po njenem mnenju pogosto zatekajo k

priložnostnim in občasnim razstavam, na katerih imajo umetniška dela, videoposnetki in grafično oblikovanje ključno vlogo. Obiskovalec pasivno spremlja predstavitev, ki je največkrat pretirano poenostavljena s ponavljanjem istih tematskih sklopov in z uporabo enakih ikoničnih predmetov. Ne zastavljajo vprašanj in ne spodbujajo drugih perspektiv ali nesoglasij, posledično pa ne ustvarijo konteksta za razmislek, ki si ga tema sodobnega priseljevanja zasluži. Zato morajo današnji muzeji priseljevanja spodbujati večplastne projekte in razstave ter v sodelovanje vključiti različne priseljenke skupnosti. Obstaja cela vrsta orodij za naslavljanje, privabljanje, posvetovanje in sodelovanje s tako imenovanimi novimi državljani. Pripovedovanja in vrednotenja v partnerstvu s priseljenci so se izkazala za primerna orodja interpretacije zbirk muzejske dediščine in tudi za pogajanja o njihovih pomenih ter prav tako za njihovo aktualizacijo (Cimoli 2014: 111).

62

Zgodovine selitev ne obravnavajo in predstavljajo samo nacionalni muzeji selitev. Številni drugi muzeji, vključno z mestnimi, že vključujejo zgodovino in spomin na priseljevanje in izseljevanje v svoje pripovedi na stalnih ali občasnih razstavah. Na ta način razstave postanejo bolj vključujoče in večglasne, zgodovine mest pa obravnavane z interdisciplinarnim pristopom. Andrea Delaplace kot primer navaja bivši Centre d'Histoire de Montréal v Kanadi, ki se zdaj imenuje Centre des Mémoires Montréalaises in poudarja vrednost spominov v celotni pripovedi o mestu. Center je leta 2022 odprl prenovljeno stalno razstavo o zgodovini Montreala in nanjo vključil zgodovino priseljevanja skozi stoletja, že ob pripravi pa so bili prebivalci Montreala povabljeni k sodelovanju. In tako je tri leta prej nastala potujoča razstava *Okna priseljevanja (Fenêtres sur l'immigration)*, (2019), posvečena selitvam, na katero so vključili posnete pripovedi 38 priseljenec. Ti so v Montreal prispeli v različnih obdobjih in tako so njihove zgodbe predstavile izkušnje od leta 1950 naprej. Vsak del razstave je obiskovalce uvodoma nagovarjal z vprašanjem in jih vabil k razmisleku. Prve tri razdelke so uvedli takole: »Daleč v daljavi je mesto: Kaj pričakovati od Montreala, preden ga odkrijete? Priseljevanje med omejitvami in upanji: Zakaj ste se priselili v Montreal? Prvi vtisi in neskončne primerjave: Je Montreal za vas eksotičen?« (Delaplace 2022: 42).

Muzejski aktivizem v grškem begunskem taborišču

V drugem delu sestavka se oziram po evropskem prostoru z vprašanjem, kako se je področje kulture odzvalo na selitveno krizo v najbolj izpostavljenih deželah v Grčiji, Italiji in na Poljskem. Kako so se v zadnjih desetih letih muzeji in galerije v teh deželah spoprijeli z množičnim priseljevanjem in kako so priseljenci zaznali, dojemali in se vključili v kulturo gostiteljske dežele?

Profesorica muzeologije in arheologinja na Univerzi v Atenah Marlen Mouliou (2018) piše, da je Grčijo od leta 2015 prečkalo na tisoče beguncev in mnogi so se naselili v številnih taboriščih, od katerih je bilo največje Idomeni na severu države. V Grčiji je bilo leta 2018 približno 58 000 beguncev, ki so več mesecev čakali na obravnavo in selitev v druge evropske države. Begunci niso bili samo v begunskih taboriščih, ki jih je organizirala grška država in so jih upravljale različne nevladne organizacije, na tisoče jih je živelo tudi v poslopih glavnega mesta Atene. Zakonita taborišča na podeželju in

nezakoniti samoorganizirani skvoti v središču Aten so heterotopije² (Foucault 2007: 214–222) z lastnimi razvijajočimi se vzorci normalnosti. Po mnenju strokovnjaka za humanitarno pomoč Kiliana Kleinschmidta begunska taborišča lahko postanejo »mesta jutrišnjega dne« (DeZeen 2015). »Če begunsko taborišče primerjamo z mestom, potem je treba tam vzpostaviti kulturno infrastrukturo, tako kot v mestu« (Mouliou 2018: 137). In tako se je rodila ideja za priložnostni (angl. *pop-up*) muzej, ki ga je zasnovala Marlen Mouliou. Njen cilj je bil projekt, ki bi mladim beguncem omogočil, da izkusijo resničnost, ki je drugačna od njihovega trenutnega položaja. Želela jih je spodbuditi k ustvarjalnemu in reflektivnemu raziskovanju Aten, za njih mestu med preteklim in prihodnjim življenjem, da ga vidijo kot urbani prostor, ki jim omogoča (re)konstruiranje osebnih spominov in skupnih izkušenj. S tem jih je opolnomočila, da sodelujejo v muzejski izkušnji in soustvarijo razstavo v taborišču ali v skvotih. Priprava razstave je v njihovem vsakdanjem življenju zagotovila družbeni in ustvarjalni prostor ter jih spodbudila, da na teh izkušnjah razvijajo lastne participativne projekte (Mouliou 2018: 138).

Grški muzeji so se na množično priseljevanje beguncev odzvali z odprtimi rokami in z zavedanjem potrebe po vključevanju novih prebivalcev v kulturno tkivo države. Med letoma 2016 in 2017 je bilo vzpostavljenih več programov in projektov za podporo integraciji beguncev ter obveščanje lokalnega prebivalstva o njihovi zgodovini in kulturi. Eden od pomembnih muzejskih projektov je bila delavnica *Migration: Cities (Im)Migration and Arrival Cities* februarja 2017 v Atenah (Mouliou 2019: 6–9), ki so jo organizirali Mednarodni svet zbirk in dejavnosti mestnih muzejev (International Committee for the Collections and Activities of Museums of Cities, CAMOC) pri Mednarodnem muzejskem svetu ICOM, Mednarodni svet za regionalne muzeje (International Committee for Regional Museums ICOM ICR) in ICOM Grčija. Združila je muzejske strokovnjake, akademike in kustose, da spregovorijo o načinih, kako lahko muzeji prispevajo k reševanju izzivov, ki jih prinaša begunska kriza. Temeljila je na načelih systemskega razmišljanja in delovne prakse, ki jo je razvil italijanski mislec Enzo Manzini, vodilni strokovnjak na področju oblikovanja za trajnost in družbene inovacije (2015). Ta metodologija je bila uporabljena tako v timske delu med delavnico kot v sintezi, ki je bila dosežena ob koncu prvega dne. Namen je bil spodbuditi »medsektorske razprave med muzejskimi strokovnjaki (akademiki in kustosi), socialnimi delavci in psihologi, specialisti za medkulturno izobraževanje, predstavniki nevladnih organizacij in sodobnimi begunci« (Mouliou 2019: 7–8) ter razviti načine, kako lahko muzeji postanejo relevantni družbeni akterji v času krize. Že pri načrtovanju je bila izbira pravega prizorišča za delavnico ključnega pomena. Organizatorji niso iskali udobnega in dobro opremljenega prostora, temveč je bil projekt postavljen v urbano muzejsko okolje, polno simboličnega pomena. Mestna galerija v Atenah, v alternativnem večkulturnem okrožju Metaxourgeio, se je izkazala za zelo primerno izbiro. Poleg tega sta projekt in razstava *Mestni krogi*, ki sta sočasno potekala v galeriji, lokalnim in mednarodnim udeležencem delavnice ponudila nadaljnji vpogled v mesto Atene in zgoraj omenjeno okrožje (Mouliou 2019: 8).

2 Michel Foucault (1926–1984) si je izraz sposodil iz medicine in ga v knjigi *Življenje in prakse svobode: Izbrani spisi* (2007) uporabil za muzeje. Za razliko od utopij so muzeji *heterotopije*, resnični kraji v središču družbe, kjer so skupaj zbrani, predstavljeni in kontekstualizirani predmeti iz različnih časovnih obdobj in kultur.

Kako italijanski muzeji sodelujejo pri reševanju migracijskih vprašanj?

Po Anni Chiari Cimoli je v Italiji danes okoli trideset večinoma majhnih in lokalnih muzejev, ki se osredotočajo na izseljevanje iz države. V poznih osemdesetih letih 20. stoletja so se nekateri odločili preiti iz statičnih, zgodovinskih pripovedi o preteklosti k bolj dinamičnim in večplastnim sodobnim pristopom (Cimoli 2018). Razmišljanje o vključevanju priseljencev v muzeje se je v Italiji začelo v etnografskih in antropoloških muzejih in šele pred kratkim je to prizadevanje doseglo umetniške muzeje, pri čemer je dialog med obema vrstama ustanov postajal vse bolj ploden (Cimoli 2014: 112). Nekateri muzeji sodobne umetnosti v Torinu, Bergamu in Milanu so naredili korak dlje in pozornost z zbirk preusmerili na komunikacijo in prakse ustvarjanja pomenov, ne da bi kogar koli spremenili v umetnika. In pri tem so uporabili različne interpretativne metode in orodja sodobne umetnosti, med drugim tudi nove tehnologije. V Milanu je nastal projekt *Brera: Povsem druga zgodba* (*Brera: Tutta un'altra storia*), ki so ga razvili v neoklasicističnih galerijah Državne pinakoteke Brera. Vodiči priseljenci in begunci so ob umetninah ustvarili nove zgodbe, nove interpretacije o zgodovini umetnosti in na ta način obiskovalce popeljali po poti, ki so jo sami zasnovali. Pričenjali so z avtobiografsko refleksijo in skozi osebne asociacije ustvarjali povezave med različnimi obdobji in umetniškimi gibanji (prav tam). V Bologni je Muzej moderne umetnosti ustanovil multikulturni center, kjer lahko priseljenci sodelujejo v različnih kulturnih dejavnostih, se učijo novih veščin in se povezujejo z lokalno skupnostjo. Cimoli je izpostavila primere, ko priseljsko občinstvo sploh ni prestopilo praga muzeja, ampak se je muzej s svojo metodologijo in posebnostmi odpravil v lokalno okolje in se tam veliko naučil. Torino je s tega vidika pionirsko mesto. Občinski muzej Castello di Rivoli in zasebna zbirka Fondazione Sandretto Re Rebaudengo sta skupaj z drugimi organizacijami vzpostavila vzoren primer za spodbujanje odprtega dialoga z lokalno skupnostjo, šolami, vzgojitelji in univerzami (Cimoli 2014: 113; 2018: 655–662).

Kakšne so kulturne potrebe ukrajinskih priseljencev na Poljskem?

Ruski napad na Ukrajino 24. februarja 2022 je povzročil znaten pritok beguncev iz Ukrajine v različne evropske države, kar je po drugi svetovni vojni ena največjih notranjih selitev prebivalstva v Evropi. Poljsko Ministrstvo za kulturo in narodno dediščino poroča, da je ob selitvah iz Ukrajine Poljska postala glavna destinacija za več kot 1,5 milijona beguncev. Podatki kažejo, da je v nekaterih poljskih mestih do 25 odstotkov celotnega prebivalstva priseljencev iz Ukrajine (Za Ukrajino b. d.).

Muzeji in galerije na Poljskem so se hitro odzvali na razmere in ponudili različne oblike pomoči, humanitarne podpore in izraze solidarnosti. Po vsej Poljski so odprli svoja vrata beguncem, številne kulturne ustanove pa so zbirale donacije in usklajevale humanitarna prizadevanja za podporo ukrajinskemu ljudstvu. Nekateri muzeji in galerije so postali začasna zatočišča za begunce, ki ponujajo prenočitve in potrebščine. Ukrajinskim državljanom so omogočili brezplačen dostop na razstave in sodelovanje v izobraževalnih programih. Obiskovalci so jim na dobrodelnih dogodkih lahko darovali denar, oblačila,

hrano in potrebščine. Zaradi svoje lokacije tik ob ukrajinski meji je Narodni muzej regije Przemysl postal nekakšen logistični center in pristanišče za pretovarjanje, kamor so prinašali humanitarno pomoč iz vse Poljske in tujine (Za Ukrajino b. d.).

Poljski muzeji in galerije so organizirali različne kulturne dejavnosti, namenjene vključevanju beguncev v lokalne skupnosti in tako prispevali k ustvarjanju občutka pripadnosti in normalnosti v zahtevnih časih. Delavnice, izobraževalni programi in tečaji so bili namenjeni beguncem in lokalnemu prebivalstvu, kar jih je zblížalo. Te dejavnosti so pomagale pri učenju jezika in spoznavanju kulture, poleg tega pa so tudi blažile travme in stres (Za Ukrajino b. d.).

Kulturne ustanove so organizirale razstave in dogodke, ki so predstavili ukrajinsko kulturo, zgodovino in umetnost. Razstava *Ukrajina: Pod drugačnim nebom* v Centru za sodobno umetnost Grad Ujazdowski v Varšavi je ena največjih razstav aktualne ukrajinske umetnosti, organizirana na Poljskem – prikazuje več kot dvesto del 32 predstavnikov umetniške skupnosti Ukrajine. Narodni center za kulturo je organiziral razstavo *Ukrajinski svet Marije Prymachenko*. Fotografije slik ukrajinske ljudske umetnice (1909–1997), katere dela v lokalnem muzeju so bila uničena v ruskem napadu (ArtNet 2022), so bile razstavljene pred galerijo Kordegarda. Poleg tega Narodni center za kulturo vodi štipendijski program *Gaude Polonia*. Leta 2022 je štipendije prejelo 21 umetnikov in ustvarjalcev iz Ukrajine. Ta center omogoča tudi poljsko-ukrajinski program izmenjave mladih, s katerim so podprli 42 projektov, ki so koristili 1468 otrokom (Za Ukrajino b. d.).

Kako se je poljska kulturna sfera že pred največjim eksodusom beguncev iz sosednje Ukrajine odzvala na priseljevanje, si je moč ogledati na primeru Krakova, drugega največjega mesta na Poljskem, ki velja za večkulturno, kozmopolitsko mesto. Ob zavedanju potenciala predstavnikov narodnih in etničnih manjšin ter tujcev so leta 2016 pričeli izvajati program *Open Krakow* (Odprti Krakov 2020), katerega cilj je bil uresničevanje politike odprtosti mesta, izgradnja občutka solidarnosti med državljani, povečanja njihove ozaveščenosti o kulturi drugih narodnosti ter nenazadnje oblikovanje strpnega odnosa do tujcev, narodnih in etničnih manjšin. Med znatnimi dosežki programa je treba izpostaviti projekt *Krakov ambassador večkulturnosti*, ki je oblikoval mestno informacijsko točko za tujce in večkulturni center (Mucha 2023: 55–64).

Že pred začetkom vojne v Ukrajini, leta 2021, so tujci predstavljali približno deset odstotkov prebivalstva mesta, kar dokazuje, da so bili pomemben sestavni del prebivalstva. Kot odgovor na množični val beguncev so prebivalci Krakova in kulturne ustanove (občinske, pokrajinske, nacionalne in nevladne) od 24. februarja 2022 nudili podporo beguncem iz Ukrajine na več ravneh. Poljski avtorji poročajo, da se je sčasoma v kulturnih ustanovah pojavil problem prilagajanja kulturne ponudbe potrebam te skupnosti. Zavedanje o multikulturalnosti je sicer postalo resničnost krakovske družbe, vendar še vedno ni bilo posebnega programa za kulturni sektor, ki bi vključeval celovite rešitve za predstavnike drugih narodnosti. Kot odgovor na potrebo po oblikovanju specifičnih smernic je nastala projektna študija *Skupaj skoz kulturo (Razem poprzec kulturę, Together Through Culture*, Gajda in Radecka 2023a), ki je vsebovala analizo obstoječih mestnih strateških dokumentov in kulturnih programov ter priporočila strokovnjakov in predstavnikov priseljenjskih skupnosti. Pomembnen del študije je bila

kvalitativna raziskava, izvedena na podlagi intervjujev in ankete, objavljene na spletu in poslane skupinam, združenjem in posameznikom z izkušnjami selitev, ki govorijo poljsko, angleško, špansko in ukrajinsko. Raziskava je trajala od aprila do novembra 2023.

Avtorji študije v nasprotju z asimilacijskim pristopom poudarjajo pomen integracije, ki se v sodobnem poljskem kontekstu odmika od hierarhično zaznamovanega diskurza o *pomoči vojnim beguncem* in se pomika proti *kulturni solidarnosti* (Mucha 2023: 57). Pri tem spodbujajo kooperativni in enakopravni etos ter medsebojno razumevanje in skupno odgovornost pri procesu vključevanja. Mucha podaja celo vrsto priporočil mestni oblasti, administrativnim organom, kulturnim in raziskovalnim ustanovam ter nevladnim organizacijam. Med kulturnimi ustanovami, ki že izvajajo določene medkulturne programe, je treba omeniti Malopolski inštitut za kulturo, ki na ravni Malopolskega vojvodstva izvaja raziskave in organizira aktivistične dejavnosti za priseljence. Pomemben je tudi Observatorij za večkulturnost in selitve, ki deluje na Ekonomski fakulteti. Zaradi spremenjenih demografskih razmerij Mucha predlaga, da občina ustanovi Ukrajinski center za družbeno analizo v Krakovu, ki naj bi zagnal več družbenih raziskav na področjih sociologije, socialne psihologije, kulturne antropologije, kulturnih študij, ekonomije in politologije – skladno z vso metodološko in teoretično raznolikostjo in dinamiko. Prizadeva si tudi za ustanovitev Ukrajinske hiše kulture (Mucha 2023: 60–61). Zadnje priporočilo se nanaša na potrebo po vključitvi Krakovske knjižnice s svojimi številnimi podružnicami v družbeno mrežo mesta. Razpršene po mestu v številnih soseskah so na splošno dobro označene in opremljene ter uporabnikom prijazne. So mikro objekti mestnega večkulturnega centra in mestne informacijske točke za tujce. V vsaki enoti bi veljalo zaposliti ukrajinskega ali poljskega učitelja s krajšim delovnim časom, ki govori oba jezika. Najpomembnejša se zdi potencialna funkcija knjižnice kot prostora učenja in družbene integracije meščanov in priseljencev (Gajda in Radecka 2023b: 50–51; Mucha 2023: 63).

V kolikšni meri se priseljenci, ki niso rojeni na Poljskem, udeležujejo kulturnih dejavnosti oziroma kaj jih pri tem ovira, odkriva kar nekaj novejših študij, izvedenih v poljskih mestih. So poligon za nadaljnjo analizo spreminjajočega se udejstvovanja na lokalni ravni. Raziskovalca krakovske študije o sodelovanju tujcev v lokalni kulturi (2020–2021) ugotavljata, da so priseljenci, ki se naselijo v poljskih mestih, pretežno mladi, dobro izobraženi in z nadpovprečnimi dohodki, zato so skoraj vzorčni primeri uporabnikov kulture. Pozitivno ocenjujejo kulturno sfero kot potencial za družbeno sidranje in nove narative o lokalnih identitetah (Kubicki in Czerska-Shaw 2023: 35–41). To je zelo pomembno, saj je selitveni prehod razmeroma nova izkušnja za poljska mesta, zato so politike urbane integracije šele v procesu razvoja, kulturni vzorci vsakdanjega življenja pa so še vedno bližje monokulturnemu modelu. Iz odgovorov je bilo razvidno, da se pogostost uporabe kulturne ponudbe povečuje z dolžino bivanja v mestu, kar se navezuje na pomembno vlogo kulturne sfere v procesu prilagajanja priseljencev. Da bi mesta delovala kot dobro povezane večkulturne skupnosti, potrebujejo ustrezne narative. S tega vidika je vredno podpreti pobude od spodaj navzgor in spodbujati pristop *soustvarjanja*, ki temelji na popolnem vključevanju družbenih akterjev. To tezo potrjujejo tudi anketiranci omenjene raziskave, ki so glede na vrste participacije najpogostejše

navedli obiske spomenikov in območij kulturne dediščine (75,4 %) ter obiske muzejev ali umetniških galerij (64,5 %) (Kubicki in Czerska-Shaw 2023: 41–42).

Antropologinja Anna Jawor (2020: 1) piše, da na Poljskem študira skoraj 40 tisoč Ukrajincev, obdobje študija pa za njih predstavlja tudi čas kulturnega udejstvovanja. Na zahtevo Urada za kulturo mesta Varšave je leta 2019 skupina poljskih študentov Pedagoške fakultete Univerze v Varšavi izvedla *pro bono* študijo, kako priseljenci uporabljajo kulturno ponudbo prestolnice, kaj študentke in študenti cenijo v kulturi in kaj zavračajo. Zanimalo jih je, kakšno vlogo ima kultura v njihovem življenju, kaj jih motivira za kulturno sodelovanje in s kakšnimi ovirami se srečujejo v tem kontekstu. Raziskava, ki je temeljila na 50 intervjujih, je pokazala, da gre za populacijo priseljencev s precej konservativnim estetskim okusom. Cenijo klasiko, akademizem in verizem v umetnosti, medtem ko sodobno umetnost mnogi podcenjujejo, napačno razumejo ali celo dojemajo kot kičasto. Iz njihovih pripovedi je čutiti občutek notranje dolžnosti, da pridobijo znanje o poljski zgodovini in da razumejo pomen kulture pri povezovanju z novo domovino in njenimi prebivalci. Radi obiskujejo muzeje in se učijo o poljski zgodovini, ker je za njih nekaj izjemnega – vsi so presenečeni, kako bogata je. Poljakom zavidajo njihovo neodvisnost. Sodelovanje v kulturi je zanje oblika preživljanja prostega časa na privlačen način in negovanja socialnih stikov, pomaga pa tudi pri spopadanju z občutkom osamljenosti v novi državi. Čeprav kulturne ustanove ponujajo različne popuste za študente, so na Poljskem vstopnine še vedno relativno dražje kot v Ukrajini.³ Po mnenju anketirancev predstavlja jezik precejšnjo, čeprav v večini primerov psihološko, blokado. Najtežje je premagati pomanjkanje razumevanja poljskega kulturnega konteksta, torej dediščine, toposov in simbolov, značilnih za poljsko kulturo. Ko gre za institucionalne ovire, sta največja problema pomanjkanje informacij in neučinkovita promocija dogodkov. Večina vprašanih ni zaznala diskriminacije ali segregacije na področju kulture, nekateri pa so opazili znake izključenosti ter celo občutek ogroženosti oziroma pomanjkanja varnosti med nekaterimi športnimi dogodki in državnimi prazniki. Anketiranci se sicer udeležujejo dogodkov visoke poljske kulture v muzejih in gledališčih ter si ogledujejo spomenike, mnogim pa je bližja v Varšavi dostopna visoka ali popularna ukrajinska kultura, kot so npr. srečanja z znanimi ukrajinskimi pisatelji, koncerti ukrajinskih skupin, klubske zabave, filmi in stand-up komedije (Jawor 2020: 1–15). Po ugotovitvah raziskovalke gre za značilen pojav *konkulture*, ko se manjšinska skupina prilagodi življenju v novi državi, spremlja in obiskuje dogodke visoke kulture in spoznava kanone nacionalne kulture, se pa ne integrira, saj (še) nima kompetenc in ne čuti skupnega konteksta, torej doživljanje kulture združuje priseljence in jih obenem ločuje od Poljakov (nav. delo: 11).

3 V Narodni operi Ukrajine v Kijevu se vstopnice za *Labodje jezero* začnejo pri 50 grivnah, kar je en evro, nekaj najbolj ekskluzivnih sedežev pa stane 1000 grivn, ker zneso 21 evrov (Jawor 2020: 8).

Sklep

Selitve nedvomno že spreminjajo družbeno vlogo muzejev in delovanje kulturnih ustanov. Muzeji iz nekdanjih statičnih ustanov arhiviranja in ohranjanja postajajo aktivni prostori za spodbujanje srečanj s pogosto potlačenimi zgodbami in težkimi spomini. Zadnje desetletje se torej niso močno okrepile samo migracije, ampak so tudi muzeji razširili in na novo koncipirali svoje poslanstvo (Janes in Sandell 2019).

Raziskovalci mednarodnega projekta *MeLa** *Evropski muzeji v dobi selitev* so poudarili pomen večglasja, tudi nasprotujočih si glasov, pri predstavljanju migrantskih in begunskih tematik, za kulturno raznolikost občinstva, ki združuje priseljence kot domačine. Polifoni pristop ima ključno vlogo pri predstavljanju raznolikih in večdimenzionalnih lokalnih in globalnih identitet. Muzeji uvajajo inovativne načine sodelovanja s širšim občinstvom, kot so pripovedovanje, gledališke delavnice, koncerti, filmske projekcije, risanje in drugi načini skupnega ustvarjanja s pogovori (Basso Peressut in Montanari 2011–2015: 19–55). Razmislek odpirajo razstave, ki so pripravljene v sodelovanju s priseljenci, in obrazstavni programi, v katerih migranti pripovedujejo, vrednotijo in interpretirajo razstavljeno dediščino, saj lahko opozorijo na drugačne vidike in osebne pomene posameznih muzealij (Cimoli 2014: 111).

Mednarodna delavnica CAMOC v Atenah je pokazala na velik pomen sodelovanja med muzealci, socialnimi delavci, psihologi, strokovnjaki za medkulturno izobraževanje, predstavniki nevladnih organizacij in begunci (Mouliou 2019: 7–8) pri spodbujanju muzejev, da postanejo relevantni družbeni akterji v času begunske krize. Če begunska taborišča lahko primerjamo z mestom, potem v njih potrebujejo tudi kulturo in muzeje, ki begunce spodbudijo k raziskovanju. V taboriščih lahko soustvarijo razstavo, begunce v samoorganiziranih skvotih v središču Aten pa je mogoče spodbujati k raziskovanju heterotopičnih načinov bivanja, ki se razlikujejo od njihove trenutne resničnosti; muzeji so sami po sebi tudi heterotopične ustanove, ki združujejo dediščino različnih obdobj in kultur (Mouliou 2018: 137–138).

V deželah, kjer se spopadajo z največjo selitveno krizo, so prišli do nekaj temeljnih spoznanj o spreminjajočih se večplastnih identitetah ter o potrebah in preprekah priseljencev. V Italiji se je vključevanje priseljencev na razstave in v programe muzejev pričelo v etnografskih in antropoloških muzejih, potem pa še v galerijah (Cimoli 2014: 112; prim. Ilaš in Račič 2016; Čeplak Mencin in Račič 2016 za Slovenijo). Avtorica navaja primere umetniških muzejev v Milanu, Bologni in Torinu, v katere vključujejo priseljence in njihove zgodbe ter tako omogočajo odprt dialog z lokalno skupnostjo, šolami, vzgojitelji in univerzami. Če priseljenci ne prestopijo praga muzeja, gre ta s svojo metodologijo v lokalno okolje (Cimoli 2014: 113; 2018: 655–662), podobno kot atenski muzeji.

Na Poljskem, ki je od leta 2022 sprejela več kot 1,5 milijona beguncev iz Ukrajine, raziskovalci opažajo, da se je v kulturnih ustanovah sčasoma pojavil problem prilagajanja kulturne ponudbe potrebam te skupnosti. V kvalitativni raziskavi *Skupaj skozi kulturo* so opravili intervjuje in ankete s skupinami, združenji in posamezniki z izkušnjami selitev v Krakovu (Gajda in Radecka 2023a). Podobno kot je bila v nasprotju z asimilacijskim pristopom integracija cilj slovenskega projekta *Muzeji povezujemo*, tudi Poljaki hierarhično zaznamovan diskurz o *pomoči vojnim beguncem* nadomeščajo z

veliko bolj demokratično *kulturno solidarnostjo* (Mucha 2023: 60–61). Pri tem spodbujajo enakopravno sodelovanje, medsebojno razumevanje in skupno odgovornost pri procesu vključevanja v družbo in kulturo gostiteljske države.

Vsi našeti izsledki in spoznanja lahko pomagajo k uspešnemu družbenemu in kulturnemu vključevanju priseljencev in beguncev, ki poteka kot dinamičen dvosmerni proces med večinskim prebivalstvom gostiteljske države in priseljenci. Osveščeni muzeji in galerije omogočajo dialog in dajejo na razpolago svoj prostor in senzibilne muzealce.

REFERENCE

ARTNET

2022 Vivienne Chow: Russian Forces Burned Down a Museum Home to Dozens of Works by Ukrainian Folk Artist Maria Prymachenko. <<https://news.artnet.com/art-world/maria-prymachenko-ukraine-russia-2078634>> [16. 9. 2025].

BASSO PERESSUT, Luca in MONTANARI, Elena (ur.)

2011–2015 *MeLa* European Museums in an Age of Migration: MeLa Final Brochure*. Milano: Politecnico di Milano. <https://www.mela-project.polimi.it/upl/cms/attach/20150916/164249296_8862.pdf> [6. 5. 2025].

CIMOLI, Anna Chiara

2013 Migration Museums in Europe: Narratives and their Visual Translations. V: L. Basso Peressut, F. Lanz in G. Postiglione (ur.), *European Museums in the 21st Century: Setting the Framework, Vol. 2*. Milano: Politecnico di Milano, 314–329. <https://www.mela-project.polimi.it/upl/cms/attach/20130905/160445503_9628.pdf> [6. 5. 2025].

2014 From Representation to Participation: The Voice of the Immigrants in Italian Migration Museums. *The International Journal of the Inclusive Museum* 6 (3): 111–121.

2018 From Representation to Participation: Inclusive Practices, Co-Curating and the Voice of the Protagonists in Some Italian Migration Museums. V: S. Watson, A. J. Barnes in K. Bunning (ur.), *A Museum Studies Approach to Heritage*. London: Routledge, 655–662.

CIMOLI, Anna Chiara in VLACHOU, Maria

2016 The Museums and Migration Blog. *CAMOC Museums of Cities Review* 4: 11–14. <https://museumsandmigration.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/12/camoc_review_nr4_jan2017.pdf> [16. 9. 2025].

ČEPLAK MENCIN, Ralf in RAČIČ, Mojca

2016 Begunci so tu! Prizadevanja Slovenskega etnografskega muzeja proti stereotipom, predsodkom in ksenofobiji / The Refugees Are Here! Efforts of the Slovene Ethnographic Museum in Fighting Stereotypes, Prejudice, and Xenophobia. V: V. Vidrih Perko in N. Terčon (ur.), *Muzeji, dediščina in kulturna krajina: Zbornik / Museums, Heritage and Cultural Landscape: Acta*. Radovljica: Slovensko muzejsko društvo; Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije; Celje: ICOM Slovenija, 159–171.

DELAPLACE, Andrea

2019 How to Put Migration in a Museum: A Reflection on the Museum Representation of Migration. *CAMOC Museums of Cities Review: Special Dossier*, 43–54. <<https://camoc.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/4/2020/03/CAMOC-Review-Special-issue-on-Migration-Cities-1.pdf>> [26. 8. 2022].

2022 Plural Narratives and Memories: The Centre d'histoire de Montréal. V: J. Savic (ur.), *CAMOC Digital Annual Conference The Right to the City, Krakow, Poland, June 9–11, 2020 (2021): Book of Proceedings*. Krakow: CAMOC, 41–51. <<https://camoc.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/4/2022/06/KRAKOW-CONFERENCE-BOOK-OF-PROCEEDINGS-for-website.pdf>> [26. 8. 2025].

DEZEEN

2015 Talia Radford: Refugee Camps are the „Cities of Tomorrow“, Says Humanitarian-Aid Expert (Kilian Kleinschmidt). <<https://www.dezeen.com/2015/11/23/refugee-camps-cities-of-tomorrow-killian-kleinschmidt-interview-humanitarian-aid-expert/>> [16. 9. 2025].

FOUCAULT, Michel

2007 *Življenje in praxe svobode: Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

GAJDA, Kinga Anna

- 2023 Introduction. V: K. A. Gajda in A. Radecka (ur.), *Together Through Culture: Fostering Integration and Inclusivity in Krakow's Cultural Landscape*. Kraków: Instytut za evropske študije Jagelonske univerze, 41–43.

GAJDA, Kinga Anna in RADECKA, Aniela (ur.)

- 2023a *Together Through Culture: Fostering Integration and Inclusivity in Krakow's Cultural Landscape*. Kraków: Instytut za evropske študije Jagelonske univerze. <https://europeistyka.uj.edu.pl/documents/3458728/156416674/razem_poprzez_kulture.pdf/97624438-3ba9-4747-9e4a-724075e5ff4c> [8. 5. 2025].

GAJDA, Kinga Anna in RADECKA, Aniela

- 2023b Krakow and Culture for Migrants: An Examination of Strategic Documents and Reports. V: K. A. Gajda in A. Radecka (ur.), *Together Through Culture: Fostering Integration and Inclusivity in Krakow's Cultural Landscape*. Krakow: Instytut za evropske študije Jagelonske univerze, 46–54.

70

ILAŠ Gregor in RAČIČ, Mojca

- 2016 Odziv Slovenskega etnografskega muzeja na aktualna migrantska gibanja: Dejavnost v času od decembra 2015 do oktobra 2016. *Etnolog* 26: 285–292.

JANES, Robert R. in SANDELL, Richard

- 2019 Posterity Has Arrived: The Necessary Emergence of Museum Activism. V: R. R. Janes in R. Sandell (ur.), *Museum Activism*. Abington, Oxon in New York: Routledge, 1–21.

JAWOR, Anna

- 2020 Cultural Participation of the Students from Ukraine in Poland. V: D. Leśniewska (ur.), *Nationalities Affairs: New Series* 52. <<https://doi.org/10.11649/sn.2329>> [8. 5. 2025].

KUBICKI, Paweł in CZERSKA-SHAW, Karolina

- 2023 Uczestnictwo obcokrajowców w kulturze lokalnej: Studium przypadku Krakowa. *Zarządzanie w Kulturze* 24 (2): 33–49. <<https://doi.org/10.4467/20843976ZK.23.006.18572>> [8. 5. 2025].

LEONHARDT, David

- 2025 Zakaj na Danskem zmagujejo liberalci? *Global*, junij 2025: 41–49.

MANZINI, Ezio

- 2015 *Design, when Everybody Designs: An Introduction to Design for Social Innovation*. Cambridge: The MIT Press.

MELA

- b. d. The Research Project MeLa* – European Museums in an Age of Migrations. <<https://www.mela-project.polimi.it/>> [6. 5. 2025].

MOULIOU, Marlen

- 2018 The Museum of Our Discoveries: Empowering Young Refugees in an Urban Context. *Museum International* 70 (3–4): 136–144.

- 2019 Migration: Cities (Im)Migration and Arrival Cities Athens Workshop: Municipal Gallery of Athens, 6–8 February, 2017 in Collaboration with ICOM CAMOC, ICOM ICR and ICOM Greece. *CAMOC Museums of Cities Review: Special issue on Migration Cities*, 6–9. <<https://camoc.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/4/2020/03/CAMOC-Review-Special-issue-on-Migration-Cities-1.pdf>> [6. 5. 2025].

MUCHA, Janusz

- 2023 The Evolving Community of Krakow: Navigating 'Unity Through Culture'. V: K. A. Gajda in A. Radecka (ur.), *Together Through Culture: Fostering Integration and Inclusivity in Krakow's Cultural Landscape*. Krakow: Instytut za evropske študije Jagelonske univerze, 55–64.

MUZEJI IN SELITVE

- 2016 *Museums and Migration* (blog). <<https://museumsandmigration.wordpress.com/>> [18. 9. 2025].

ODPRTI KRAKOV

- 2020 Otwarty Krakow / Open Krakow. <<https://otwarty.krakow.pl/227874.artykuul.open-krakow.html>> [8. 5. 2025].

PERKO, Verena

- 2016 Migracije, družbeno angažirana muzejska tema, in zakaj se ji slovenski muzeji uspešno izogibajo? *Migracije – Migrations* 10 (2): 136–148.

REBOLJ, Janja

2012 Muzeji povezujemo: Dediščino in ljudi. V: M. Dilas (ur.), *Partnerstvo: Zbornik radova*. Reka: Filozofska fakulteta Univerze na Reki in Muzej moderne in sodobne umetnosti Reka, 128–135.

PURG, Urška in BRENKO, Corrine

2022 »Ne počutim se več kot muzejski artefakt!« Ustna zgodovina, participativnost in demokratični muzej. *Etnolog* 32: 111–128.

RAČIČ, Mojca in ČEPLAK MENCIN, Ralf

2019 Refugees Are in Front of our Doors! Endeavours by the Slovene Ethnographic Museum Towards the Deconstruction of Stereotypes and Prejudice. V: V. Golding in J. Walklate (ur.), *Museums and Communities: Diversity, Dialogue and Collaboration in an Age of Migrations*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 216–229.

SKOULIKIDIS, Smaro

2019 City Museums and Migration: Towards a Better Understanding. V: *CAMOC Museums of Cities Review*, 15–19. <<https://camoc.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/4/2020/03/CAMOC-Review-Special-issue-on-Migration-Cities-1.pdf>> [26. 9. 2025].

71

UNHCR

1951 *The 1951 Refugee Convention*. <<https://www.unhcr.org/about-unhcr/overview/1951-refugee-convention>> [26. 9. 2025].

UNHCR SLOVENIJA

1951 *Konvencija o statusu beguncev*. <https://www.unhcr.org/si/wp-content/uploads/sites/25/2017/06/1951_Convention_status_refugees-svn.pdf> [26. 8. 2025].

ZA UKRAJINO

b. d. Poljsko Ministrstvo za kulturo in narodno dediščino: Za Ukrajino (Dla Ukrainy). <<https://www.gov.pl/web/kultura/pomoc-dla-ukrainy>> [26. 9. 2025].

ZN MIGRACIJE

b. d. UN Migration: *Fundamentals of Migration: An Introduction to Some of the Key Terms, Definitions and Concepts Related to Migration and Displacement*. <<https://www.iom.int/fundamentals-migration>> [20. 9. 2025].

BESEDA O AVTORJU

Mag. Borut Rovšnik, upokojeni muzejski svétnik, je diplomiral iz umetnostne zgodovine na Univerzi v Ljubljani in magistriral iz muzeologije na Univerzi v Zagrebu. Ustanovil je komunikacijsko službo Mestnega muzeja v Ljubljani (danes del MGML), od leta 1991 do 2011 je pripravljál Muzeoforume – srečanja slovenskih muzealcev s priznanimi muzeologi in strokovnjaki iz tujine, ki so razpravljali o različnih aktualnih temah v zvezi z nadaljnjim razvojem muzejev. Poldrugo desetletje se je ukvarjal z evalvacijo razstav in muzejskih javnih programov ter z izvajanjem študij motivacij in pričakovanj obiskovalcev. Danes sodeluje kot zunanji svetovalec Foruma Slovanskih kultur pri projektu izmenjave strokovnjakov in rezidenc z ukrajinskimi muzeji.

ABOUT THE AUTHOR

Borut Rovšnik, MA, a retired museum councillor, graduated in art history from the University of Ljubljana and obtained a master's degree in museology from the University of Zagreb. He established the communications department of the City Museum of Ljubljana (now part of Museum and Galleries of Ljubljana), and from 1991 to 2011 he prepared Muzeoforums –meetings of Slovenian museum professionals with renowned museologists and experts from abroad, who discussed various current topics related to the further development of museums. For a decade and a half, he was involved in the evaluation of exhibitions and museum public programmes, and the implementation of studies on visitor motivations and expectations. Today, he is an external advisor to the Forum of Slavic Cultures on a project involving the exchange of experts and residencies with Ukrainian museums.

SUMMARY

Responses of European Museums and Galleries to the Refugee Crisis

Migration is changing the social role of museums, which are transforming from once static institutions for collecting, documenting and preserving material heritage into active spaces for promoting dialogue with often suppressed stories and difficult memories. Researchers from the international MeLa* project *European Museums in an Age of Migration* have emphasised the importance of multiple voices, including opposing ones, in presenting migrant and refugee issues to a culturally diverse audience of immigrants and locals. Today, a polyphonic approach plays a key role in presenting diverse and multidimensional local and global identities. Museums are introducing innovative ways of engaging with wider audiences, such as storytelling, theatre workshops, concerts, film screenings, drawing and other forms of collaborative creation with discussions (Basso Peressut and Montanari 2011–2015: 19–55).

73

Exhibitions prepared in collaboration with immigrants, and exhibition programmes in which migrants evaluate and interpret the exhibited heritage, lead to reflections, as they can draw attention to different aspects and personal meanings of individual museum objects (Cimoli 2014: 111). The International Committee for the Collections and Activities of Museums of Cities (CAMOC) international workshop in Athens highlighted the need for cross-sectoral collaboration among museum professionals, social workers, psychologists, experts in intercultural education, representatives of non-governmental organisations and refugees to ensure that museums become relevant social actors during the refugee crisis (Mouliou 2019: 7–8). If refugee camps can be compared to cities, then they also need culture, museums and exhibitions co-created by refugees (Mouliou 2018: 137–141).

In Italy, the inclusion of immigrants in exhibitions and museum programmes began first in ethnographic museums and then in art museums (Cimoli 2014: 112; cf. Račič and Čepiak Mencin 2019, for Slovenia). Museums in Milan, Bologna and Turin, with the participation of immigrants and their stories, enable open dialogue with the local community, schools, educators and universities. Some Italian museums take their methodology into the local environment (Cimoli 2014: 113), similar to those in Athens (Mouliou 2018). In Poland, which has taken in more than 1.5 million refugees from Ukraine, researchers have observed that cultural institutions have gradually encountered the problem of adapting their cultural offer to the needs of this community. In the Krakow qualitative study *Together Through Culture*, interviews and surveys were conducted with groups, associations and individuals with experience of migration (Gajda and Radecka 2023a). Similar to the integration goal of the project *Muzeji povezujemo* (*Museums Connect*) by the Museum and Galleries of Ljubljana, in Poland, too, are replacing the hierarchically marked discourse on *helping war refugees* with a much more democratic *cultural solidarity* (Mucha 2023: 60–61). In doing so, they promote equal participation, mutual understanding and shared responsibility in the process of integrating refugees into the society and culture of the host country.